

Gangleri.

5. blatt

Laugardaginn, 26. janúar mánaðar

1902.

Leszka málizkur (franh.)

Gríska orðið *Idiot(es)* er, þó ótrúlegt sé, komið inn í íslenskuna og er auðvitað afhætt og brúkað þar. Upphaflega þýddi orðið (á dönskun): Privatmaður, þ. m. matur, sem ekkert opinbert embætti eða starf hefur á hendu; en nú þýddi það, eins í dönsku, sem óðinn maður, ókynskiptingur, auðlaður, heimstingi, hégömi á annað forúml. Til þess úr, að gefa mönnum ofurlitla hugmynd um hverning þetta orð er stílið og notað hér á Íslandi, má taka aðeins eitt dæmi af mörgum: Matur nokkur, sem ann er lifandi og áttuð hefur þóttur firma salsvert til sín, var ein sinni að hrósa konunni sinni fyrir það hvað hún væri dæmalaust skynsam og vel að sér og lýsti hana henni þannig: "Konan mín, það er einhver úr markisagasta þorra sem ég þekki, hún er replegur *Idiot*, já, ef nokkur matur er *Idiot*, þá er konan mín það, hún er svo einstaklega greind og gáfud og veit um alla hluti; og vildi bara að allar börnur á Íslandi væru jafn miltir *Idiotar* og konan mín er; þó ég þykist vera vinda heima í bókum og spumum fróðum, þá er ég ekki norri eins miltill *Idiot* og konan mín".

Einu sinni var þessi sami matur fylgðar matur útlendinga nokkur (þýttur lotenir) en hér var á ferð og vildi hann sýna honum alla þá þurksis og hann kemur. Lokurinn stíldi ekki íslensku og maturinn stíldi ekki þýsku; þeir stíldu hvorugur annan. En maturinn hafði einhverndina heyrð þýska orðið "*Idiot*".

sem Danur viðhafa í tilvitningu steyni nu þá sem þeir skammast við og létu þá þá: þorpari, lydda en lödur manni og þó uml. — Hann laugadi mí til að ávarpa lotenium sem allra þurksis og kallaði þó ávalt til hans, ef þorpari ur undu á veqi þeirra þannig: "*Idiot!* komid þér herra! þarna er áfor, *Idiot*, fandi þér ekki þetta! Á ég ekki að hjálpa yður á bati, *Idiot!*"

Lokurinn, sem hafði annan fylgðarmann, en stíldi dönsku, spurdi hann hvað þetta mundi eiga að þýða og þorur þeir sér saman um að það mundi eiga að vera sama sem "herra minn" er þó uml. Þeir gerdu þó allra meita spott að fylgðarmanninum og hlögu datt í hvert sinn sem hann kallaði "*Idiot!*" Þeir orðstípa motti til þora, en þó stóð úr lokid að sinni og leysi og mér að endingu að nefna mig hvern upphaflega orði og í þess þýðingun: *Idiot*.

Fróðarmálid okkar.

Þá fótt nokkurn orðum um það um daginn, "*Gangleri*" minn, hversu fróðarmálið vori misþýtt og kann ég þér legra þó þó þó, ekki íður en annað gataði, er þó þýttur okkur áheyrðum þínum. Þorpari, sem tóluð var um all Vesturland fyrir 1000 árum, er úr allstæðum undir lok lidin, nema hér á Íslandi. Stendlingur er einn þjóðin, sem veruðat þessi fróðarmálid, þó að norðman og íslenskan er eitt og líd sama málið; sá sem þó kann íslenskan, getur líka lesid og stílid norræm. — Af hverju getum við Stendlingur gortat, ef ekki af þó hve vel við höfum veruðat fróðarmálid okkar? Og hvað er það, sem hefur veruðat okkur frá þó að kenna saman við stórfjóð-
 Onska orðið *kníga* (frö. *net*) er annar þýðingur: Þiddari, eða nafnið á lagdu flösku aðalsmannar á engl.

innan og verdu að sjálfstodum anningjunn,
annat en það, að við höfum ekki tynst modur-
málinn okkar? Eftir við höfð stjórnaðar áttu,
um inn enda og sjálfstoda stjórni, ef við höfð
um donsku? Nei, séður en svo! Við sjáum af þessum
hvað afar nauðgryggt það er fyrir okkur, að vernda
og varðveita móðurmálið okkar, sem sem umt er,
þó að ein þess erum við okkur. Við eigum að vera
yfir það hafnir, að vera að tala barnvörðun og
annan óþorra; við, sem höldum um okkur.
Þúsund ára gömlum einokarétli yfir gullfögn
hljómskerbu og kreimfögn máli, sem aðrar
þjóðir hafu glatað og ófundu okkur af að eiga,
og þykir það eitt vanta á fullskölu sína, að eiga
nín enni sjálfar þann þorslagið. En gæðum
við ní allrar þeirrar skýldu og varútar við blussat
móðurmálið okkar, sem okkur ber. Nei, við erum
öfl leinnir að sletta donsku orði, áður en okkur
varid og það jafnvel þó við eigum nógv af sam-
svarendi í stensku okkum; en af þessum gæðum
við varid okkur, ef við höfum það þessari, að mat þó
semm við einmitt að spilla móðurmálið okkar.
Og það er auginn efi á þó, að við gæðum það, þótt í
smánum stíl sé. Málinn var nýgj mikil höllu
leinnir á 17. og 19. öld: það var rétt að kalla þomid
í hundana, en það hófst, að vísu, að reisa það við aftur.
En þar mat er vaxi sagt, að ávallt verði til nýgr
þjóðskinn meim, en takist það á hendur, að reisa
það við aftur, þegar þó er að hraka. Þess vegna er
það ugglansast fyrir okkur, að vera ekki að stoppa
þótt í höllu, en það þá gæðum við með donskuleikum.
„Gangleri“ minnst á gýms útleud ort, er notuð um
hér á landi í rangri mækingu. En ég verð að álta,
að hitt sé litlu betra, að viðhafa útleud ort í rétti
þýtingu, svo framfarlegu sem til ein samsvarendi
istend ort. En þótt hvortki ég né eðri fylgipessu
fram, sem vera ber, þá er það ní samt heilög skýlaðskan.
Egalla ní að taka það fram, sem mér þykir í-
stýggi leyfi, þessu máli við vísjandi ní á doynum.
Það má heita alengur eitru ní ortid, að hlina hvinn-
ur og þaðan af flestum nöfnum á amaðvort barn

leam, sem skvit. Þetta gjóru Danir okkur, en þó fætur
okkur gjóru það aldrei. En þó þetta sé ní eit af
þótt ein hjálpar til þess að afbaku málið og apa allu
eplir Donnun, þá er hitt þó verra, að manni virðast þess.
Aft eplir að velja ein allra af þessum leynuð nöfn og
opjótleguð, aðri donsk og hebreisk; en svo láta menn
er enni þetta nöfn; þegar þeir eru orðir fullt vita og
maga sjálfir nokkru katu í þessu efni, þá leyfa þeir
er að taka upp gýms nöfn. t.d. eplir leonum sem
þeir fadduð á, dalnum sem þeir ólust upp í sta
firðinum sem for eldrar þeirra bjuggu við og láta
svo niðja sína kalla sig þessum nöfnum í niundu.
Við eru leynur af okkur verður enni útdand af
eplir heimum og anningjastkap áður. Þetta
er útleudur ritur og semir þar ulla á jafu þap-
mihilli og þessum leynuð þjóð sem Litlandingur, þá
verid, og eiga að vera og gætu verid af vildur sjálfir.
Hvað segid þú um það, að stúlkur eru ní þannar
að kalla sig egnu födurafa sína eða sonu lengdu
fædra sína? Eitid þú þrið þótt, að Litlandingur
stúlkur geri þetta? Eða þótt, að Litlandingur þessum
inn kalli sig sonu afa sína, en ekki fædra
sína? Ó, já, það er að sattu, enda er ritur-
inn útleudur, frá Donnun o.fl. þjóðum og þá
er svo ein sjálfsgl að apa það eplir þeim. Eftir
gjóru þótt fætur okkur þetta. Hvað epli ^{við} ~~er~~ septimum
um sérkennileitu þeirra og helju skap í allu, er
við losum sögur þeirra ní, eplir 9-10 hundruð á,
ef þeir hefdu kallað sig „sen“, „dal“, „þjóð“ o.s.frv.
Við mundum segja: „Hvada ígnar heijomar þá
menninnir verid, að elta svo útleuda ritu.“ Nei,
þeir höftu flestir viðverulsi, sem niundi manni
á heugdirft og hreyfti og helju skap, en ekki á
veimildisráði og vesallegu hildur. Sem betur
þer er þetta ekki ein orðir algengt, en við þótt er eitid
að það verði, og þótt höftingjarnu ganga þar á undan
sem í mörgu ordu, og er ekki ritur höft við að illu
því fyrir istensku þessu þá. Þetta fof fætur
okkur Karlhandu sig aldrei; þótt sögduð ávallt
vera stóllir fötur síns og hieldu þótt afann, þótt þótt
gíftest. Því þessu sögduð hieldu aldrei vera

vinnu og samþleudni við aðra manni; þeir vörð fram-
fróðindur lausis fyrir sjálfa sig og aðra, fara á mis
við all þægindi lífsins og lífa alla sína ofi sem mel-
rappur í mól dargreini. Já, mér datt í hug: að svo na-
ðri það mi vider hér á landi einn og það jafnvel þar,
ein samgöngurmar eru greiddari, framfróðindur tilraun-
sinar fleiri og hjá þar mótólinu í hvers manns heudi,
til að vinna sjálfum sér og aðrum gagn, að þar horfa
meiri á allt þetta eins og tröll í keiddéju og það er
ómögulegt að mudda þessum mörnum áfram.

Sjónatun.

Tinlagubodord komnuman.

1. bodord:

Þú átt að tilbiðja mannum þinum — í það er að segja, þú
átt að biðja hann um þessu þegar þú þarft með.

2. bodord:

Þú átt aldrei að neita mannum þinum um götubry-
lupilinn — í það er að segja, þegar einhver heyrir til, er
annars áttu ekki að vera svo einföld að fá honum hann.

3. bodord:

Þú átt aldrei að byrja á ofriði, heldur áttu að sjá um að
hann byrji; þú muntu ávallt finna einhver átt til að
halda honum áfram.

4. bodord:

Þú átt aldrei að líða honum, að hrosa aðrum komnum
fyrir yfirburði þeirra, þá er augun á að einn ein
þona er vora afbragt annara og það er eigin þona hans.

5. bodord:

Þú átt aldrei að segja prestinum eitthvíld aldurs þess,
þegar hann er að hús vitja, og jafnan þafa það huffast,
að þú ventur ekki gómal.

6. bodord:

Þú átt aldrei að láta líða yfir þig á orsaka lausu.
Eft maturnum þinum vill ekki láta eitthvort yfir þér,
þú geturðu reynt að láta líða yfir þig.

7. bodord:

Þú átt aldrei ávallt brýna fyrir komnum, að það sé
sjálfsgjöld þylda hvers góðs húsbrónda, að líta

Þú átt aldrei og ábyrgðar matar (!)

á þatlinum á morgnana og fóru honum
sinni þaffid í rúmið.

8. bodord:

Þú átt aldrei að venja þann á, að borgu alla reiningu
þessa fyrir afmalisgjafir þímar, jólagjafir o. s. fró.

9. bodord:

Þú átt aldrei að skoða í vasana mannsins þíns,
nema þegar þann kemur ekki þeim fyrur en að morgni
og lýssir ofnum í státtum fyrir þig; þú þá veit
hann ekki hvað mikið er í heuddum þrans.

10. bodord:

Þú átt aldrei að hroka, nema þegar þú kaupir
eitthvort; þú áttu að geta þess, að segja það nokkrum
krónum dýsara en það var; þú er þú alla daga
fyrir fá ein vinarbrant.

Þapp drypkja

Ein hverju sinni hófu aði Alexander miltir
til þapp drypkju. Sá, sem most get druckid, átti
að fá 4,240 krónum: vordlaun. Þapp drypkju þessum
laun þannig, að 35 drypkjukrútar drápust mótun
þeir voru að þambu, en Sigurvagnarinn, sem hét
Þromachos, drakt hér um til 15 potta og drápust,
að 4 dögum líðnum.

Lyndis ein þunum.

Árið 1812, þegar Napoléon I. fór austur til Rússlands,
var fortur fram fyrir hann þungi, einneskur bondi,
sem átti að gefa upplýsingar um vörðandi landslaginu.
Þegar bondinn var þinn að gefa þess upplýsingar sem þess
ist var, fór einn foringjanna vinstri hönd bonda og
málati á hann, "Mátt svörtu blæði og segir hlöjandi:
"Letta mi á, mi til þess þú erki Framar Cesar innu, heldur
Napoléon miltu". An þess að vera neinn vörð þess bondinn
ofi, sem hann bar í belti sínu, lýð bondinn af sér og kastar
henni fyrir fotur foringjans. Napoléon varð hrifinn
af þessari ein þenni og stöðfótu Lyndis ein þunum og
gaf bonda laun og sendi honum stóra gjöf á heim. Et.

Jón Pálsson